

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

УДК 378.147.091.3

М. О. Андреєва

НАЛАГОДЖЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ВНЗ У ПОДОЛАННІ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В останні роки спостерігається зростання в соціальній структурі населення країни кількості осіб із ознаками обмеження життєдіяльності й недостатнім рівнем включення в освітнє та соціальне середовища, серед яких люди з обмеженими фізичними можливостями є однією з найбільш численних груп. Створюючи можливості для соціального суспільного і особистісного розвитку молодшої людини з інвалідністю держава не тільки рухається шляхом демократизації, але й готує кваліфіковані кадри для власного майбутнього. Однак вступаючи до вищого навчального закладу молоді з обмеженими можливостями стикається з цілою низкою проблем вирішувати які необхідно в плідній співпраці всіх структурних підрозділів вищу.

Дослідженням ідей щодо включення осіб із вадами здоров'я у суспільство, розроблених в аспекті сприяння їх соціальному розвитку займалися О. Дікова-Фаворська, Є. Клопота, О. Молчан. Вивченню основ соціально-педагогічної діяльності з цією категорією осіб приділяли увагу Н. Грабовенко, І. Макаренко, Н. Мирошніченко, П. Плотникова, Т. Соловйова, С. Тесленко, О. Хорошайло, О. Шароватова, М. Чайковський та ін. Концептуальні основи соціальної інтеграції студентів із особливими потребами до освітнього середовища ВНЗ розробляли Ю. Богінською, П. Таланчуком, А. Шевцовим.

Однак не зважаючи на існуючі ґрунтовні дослідження залишається ціла низка проблем, що посилюються наявністю протиріч між: вимогами, що висуваються сьогоденням до соціально успішної молодшої людини, та відсутністю можливостей для осіб з інвалідністю отримати необхідний соціальний досвід шляхом соціальної ексклюзії: наявність середовищних бар'єрів, нетолерантне ставлення оточення, обмеженість міжособистісного спілкування та професійної самореалізації тощо; потребою держави у висококваліфікованих та соціально активних фахівцях та ускладненнями, що виникають у студентів із особливими потребами на шляху здобування якісної вищої освіти, у зв'язку з практично-методичною неготовністю середовища ВНЗ.

Мета даної статті визначити найгостріші проблеми студентської молоді з інвалідністю та окреслити шляхи їх вирішення, через організацію спільної діяльності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу ВНЗ.

Для молодих людей з інвалідністю визначені суперечності розвитку особистості у студентському віці можуть посилюватися під впливом унутрішніх (інтелектуальний рівень, вихованість, характерологічні особливості тощо) і зовнішніх стигматизуючих (економічний, політичний, соціальний тощо) факторів. Вважаємо, що такий фактор як «стан здоров'я» є багатовимірним і не може розцінюватися тільки як внутрішньо-особистісний, а має розглядатися і як соціальний. Через проблеми здоров'я, що призводять до інвалідизації особистості, відбуваються зміни траєкторії психологічного і соціального розвитку людини, що спричиняють маргіналізацію та соціальну ексклюзію [1].

Очевидно, що ефективність вищої освіти для людей із особливими потребами багато в чому залежить від готовності особистості до повноцінного функціонування в суспільстві, здобутті знань, переходу від позиції «споживача» до позиції «творця».

З іншого боку, у період активного формування емоційно-ціннісного ставлення молоді до себе, можливий розвиток соціальних девіацій, таких як: неадекватна самооцінка, нестабільна емоційність, відчуженість, ворожість до однолітків. Унаслідок суперечливості рівня власного домагання й образу «Я» з'являється емоційна напруженість (наприклад, у вигляді тривожності). Висока емоційна вразливість студентів з психофізичними обмеженнями поєднується із сором'язливістю, стриманістю у відкритому, відвертому вираженні почуттів, інколи замкненості, агресії [2]. Нажаль, у сучасному світі існує велика кількість стигматизуючих стереотипів, під впливом яких молода людина з особливими потребами формує помилкову «Я-концепцію» і будує неадекватні стосунки із соціальним середовищем.

Підкреслимо, що для повноцінного навчання студента з особливими потребами у ВНЗ мають значення не самі захворювання, що зумовлюють зміну траєкторії соціального розвитку молоді людини, а ті перешкоди та обмеження, що визначають недоступність для особистості тих чи інших складових соціального досвіду. Такі обмеження можуть бути компенсовані через створення спеціальних умов у середовищі ВНЗ (безбар'єрний доступ до навчання, навчальний та просторовий супровід, забезпечення спеціальним дидактичним матеріалом, використання допоміжних засобів, зменшення обсягу та темпу навчання тощо).

П. Таланчук визначає, що в попередні роки життя в осіб із особливими потребами виникає ціла низка проблем, які в майбутньому студентському житті значно впливають на їх інтеграцію в суспільство, пізнавальну активність, соціальну спроможність, порозуміння й комунікації з оточенням. Через такий попередній досвід та негативні соціальні очікування у студентів можуть виникати прогалини в знаннях, складності з навчанням, знижена працездатність, підвищена втомлюваність та виснажливість, порушення

концентрації уваги; підвищена вразливість до інфекційних захворювань і, у зв'язку з цим, проблеми з відвідуванням занять; низький рівень фізичної підготовки; дефіцит комунікабельності; звичка до невимогливого, поблажливого ставлення, завищені уявлення про свої можливості; низький рівень мотивації досягнення мети, відчуття втрати майбутнього; низький рівень самоактуалізації, нерішучість, переважання інтровертності поведінки; низька самооцінка, нерозвиненість самоконтролю; підвищена тривожність, уразливість, емоційна нестійкість, депресивні стани тощо [3]. Відзначимо, що часто проблеми молодшої людини коріняться у помилках сімейного виховання та, оскільки родина продовжує відігравати досить значну роль для молодшої людини й у студентському віці, сім'я може виступати в якості чинника, що гальмує розвиток особистості. Серед таких, спричинених невірним сімейним вихованням проблем, можна виділити: несамостійність студента, зумовлена гіперопікуванням у сім'ї; тривожність, конфліктність, у зв'язку з порушенням порозуміння з батьками; настанова молодшої людини на пасивне існування, у зв'язку із запереченням батьками можливості повноцінного соціального розвитку їх дитини.

Зважаючи на те, що у ВНЗ розвиток вирішення соціально-педагогічних проблем студентів з особливими потребами відбувається в межах навчально-виховного процесу, то цілком закономірним є те, що суб'єктами цього процесу виступають соціальний педагог, куратор академічної групи (на якого покладається відповідальність за забезпечення соціальної адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ, виховна робота, організаційна та ін.), викладачі (нерозривність процесу навчання і виховання передбачає роботу зі студентами на аудиторних заняттях під час вивчення фахових дисциплін), корекційний педагог (залучення таких спеціалістів є епізодичним у випадках, коли студент потребує корекційної допомоги або для підвищення рівня знань викладацького складу з питань організації роботи зі студентами з різним рівнем розвитку здоров'я), психологи, тьютори, батьки, представники громадських організацій та ін.

Функції основних суб'єктів допомоги студентам з особливими потребами у подоланні соціально-педагогічних проблем в умовах ВНЗ ми визначаємо наступні:

1. Соціальний педагог: організація спільної діяльності студентів зі звичайним розвитком та студентів з особливими потребами у навчально-виховному процесі, вплив на зміст дозвілля, допомога у працевлаштуванні та адаптації випускників з інвалідністю; вивчення ознак, які характеризують стан розвитку молодшої людини, зокрема, студента з особливими потребами, групи, мікросередовища; приведення у дію механізмів попередження і подолання негативних впливів на студентів, зокрема, студентів із інвалідністю, організація соціально-терапевтичної допомоги молодим людям із інвалідністю та їх сім'ям, забезпечення захисту їх прав у суспільстві, корекція міжособистісних відносин у групі; організація обміну інформацією з питань розвитку соціальної

компетентності студентів із інвалідністю, залучення добровільних помічників до створення безбар'єрного середовища; забезпечення у навчально-виховному процесі принципів громадянської рівності, контроль за дотриманням прав молодих людей, незалежно від стану здоров'я та можливостей розвитку, використання правових норм для захисту прав та інтересів молоді з інвалідністю та їх родин; консультування та корекція міжособистісних відносин студентів в умовах групи, сприяння подоланню психологічних труднощів, що можуть виникнути у молодих людей у процесі адаптації до освітнього середовища ВНЗ.

2. Куратор академічної групи: забезпечення соціальної адаптації студентів до умов навчання у ВНЗ, вивчення особливостей розвитку студентів з інвалідністю, нозологій їх захворювань; визначення перспективи розвитку колективу і шляхів компенсації дефекту студента груповою взаємодією; контроль діяльності студентів академічної групи на засадах демократичності; організація позааудиторної діяльності, яка відіграє особливо важливе значення у процесі розвитку соціальної компетентності студентів із особливими потребами.

3. Психолог: психологічний супровід осіб з особливими потребами у навчально-виховному процесі ВНЗ; діагностика психологічного стану студентів, виявлення наявних або латентних особистісних проблем молодшої людини.

4. Корекційний педагог: індивідуальна робота зі студентом, який потребує корекційної допомоги; підвищення рівня знань викладацького складу з питань організації роботи зі студентами з різним рівнем розвитку здоров'я.

5. Викладачі: підвищення кваліфікації у питаннях навчально-виховної роботи з інтегрованою студентською групою; робота зі студентами з розвитку соціальної компетентності на аудиторних заняттях під час вивчення фахових дисциплін.

Підкреслимо, що сьогодні, коли у більшості вищих навчальних закладів України ще немає фахівця – соціального педагога, значна кількість функцій, пов'язаних із упровадження інтегрованого навчання виконується кураторами академічних груп. Так, на куратора покладається відповідальність за формування студентського колективу, що в умовах інтегрованого навчання має певні особливості та складності. Куратор має враховувати особливості розвитку студентів з інвалідністю, нозологій їх захворювань, визначати перспективи розвитку колективу й шляхи компенсації дефекту студента груповою взаємодією. Контроль, що повинен здійснювати куратор, відбувається не тільки на аудиторних заняттях, але й позааудиторній діяльності, яка відіграє особливо важливе значення в процесі розвитку соціальної компетентності студентів із особливими потребами.

Отже, необхідність вирішення соціально-педагогічних проблем зумовлює потребу у налагодженні взаємодії між суб'єктами виховання у ВНЗ. При чому, подолання проблем студентської молоді з інвалідністю

має бути важливим завданням соціально-педагогічної діяльності ВНЗ. Відбуватись це має шляхом розвитку про соціальних якостей студентів із особливими потребами, соціальне виховання студентської молоді, організоване фахівцями соціально-педагогічної сфери, за умови впровадження посади соціального педагога у вищій школі як логічного продовження загальнодержавної системи соціального виховання в цілому.

Список використаної літератури

1. Рассказова О. І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія і технологія: монографія / О. І. Рассказова. – Х.: ФОП Шейніна О. В., 2012. – 468 с. **2. Шевцов А. Г.** Освітні основи реабілітології: монографія / А. Г. Шевцов. – К.: «МП Леся», 2009. – 484 с. **3. Таланчук П. М.** Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому середовищі: навч.-метод. посіб. / П. М. Таланчук, К. О. Кольченко, Г. Ф. Нікуліна. – К.: Соцінформ, 2004. – 128 с.

Андрєєва М. О. Налагодження взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу ВНЗ у подоланні соціально-педагогічних проблем студентів з особливими потребами

У статті на основі аналізу наукових робіт характеризуються соціально-педагогічні проблеми, що виникають у студентської молоді з особливими потребами під час навчання у вищому навчальному закладі, аналізуються причини виникнення цих проблем. Визначаються функції основних суб'єктів навчально-виховного процесу у подоланні соціально педагогічних проблем студентів: соціального педагога, психолога, куратора академічної групи, колекційного педагога, викладачів. Виокремлюється роль соціального педагога у процесі соціального виховання молоді з особливими потребами і наголошується у необхідності упровадження цієї посади у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: студенти з особливими потребами, толерантність, ексклюзія, суб'єкти навчально-виховного процесу.

Андреева М. А. Взаимодействие субъектов учебно-воспитательного процесса ВУЗа в преодолении социально-педагогических проблем студентов с особыми потребностями

В статье на основе анализа научных работ характеризуются социально-педагогические проблемы, возникающие у студенческой молодежи с особыми потребностями во время обучения в высшем учебном заведении, анализируются причины возникновения этих проблем. Определяются функции основных субъектов учебно-воспитательного процесса в преодолении социально педагогических проблем студентов: социального педагога, психолога, куратора академической группы, коллекционного педагога, преподавателей. Выделяется роль социального педагога в процессе социального

воспитания молодежи с особыми потребностями и подчеркивается необходимость введения этой должности в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: студенты с особыми потребностями, толерантность, эксклюзия, субъекты учебно-воспитательного процесса.

Andreeva M. Establishing between subjects of the educational process universities in addressing the social and educational problems students with special needs

On the basis of analysis of scientific works are characterized by social and educational problems of young students with special needs during learning in higher education, analyzes the causes of these problems. Defines the functions of the main subjects of the educational process in overcoming social and pedagogical problems of students: social educator, psychologist, curator of the academic group, the collection of the teacher, teachers. Emphasizes the role of the social teacher in the process of social education of young people with special needs and stresses the need for the introduction of the positions in higher education.

It is noted that the effectiveness of higher education for people with disabilities is largely dependent on the willingness of the individual to the proper functioning of society, the acquisition of knowledge, the transition from the position of "consumer" to position "creator".

Especially emphasizes the importance of focusing not on the defects of a young person with a disability, and how it can compensate for them. It is noted that the problem is often a young person with a disability lie in the mistakes of family education, because the family continues to play a very important role for humans and a student.

Key words: students with special needs, tolerance, exclusion, the subjects of the educational process.

Стаття надійшла до редакції 30.12.2014 р.

Прийнято до друку 30.01.2015 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Рассказова О. І.

УДК 376(043)

І. О. Григор'єва

**ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВЧИНКУ РОЗУМОВО
ВІДСТАЛИХ ПІДЛІТКІВ**

Проблема морального виховання особистості – предмет багатьох психолого-педагогічних (І. Бех, Л. Виготський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, С. Рубінштейн,) та філософсько-етичних (Е. Кант, Ф. Ніцше, Сократ) досліджень.